

ЗАГАЛЬНОСОЦІАЛЬНА ВІКТИМОЛОГІЧНА ПРОФІЛАКТИКА

Афанасенко С. І.

Запобіжна діяльність у широкому розумінні розглядається як один із засобів соціального регулювання суспільних відносин з метою ліквідації детермінант злочинності, взаємодії заходів економіко-соціального, виховно-педагогічного, організаційного та правового характеру, як поєднання різних рівнів профілактики злочинності. Сьогодні запобігання злочинності є складним комплексом різноманітних заходів профілактичного впливу, що передбачає досягнення проміжної та кінцевої мети, яка здійснюється на всіх рівнях, враховуючи характер та ієрархію детермінант злочинності, як шляхом впливу на криміногенні фактори з метою їх усунення або нейтралізації, так і шляхом створення й стимулювання антикриміногенних факторів, що перешкоджають її появі. Запобігання злочинності складається з ієрархічно пов'язаних між собою рівнів. Перший - запобіжний вплив на динаміку, структуру, детермінанти злочинності загалом (загальносоціальна профілактика). Другий - спеціальна профілактика окремих видів злочинності в певних сферах суспільного життя (спеціально-кримінологічна профілактика). Третій - профілактика скоєння злочинів окремими особами (індивідуальна профілактика). Складність цієї системи заходів профілактики злочинності, її багаторівневий і різноспрямований характер сприяє необхідності розгляду цих заходів з різних підстав: масштабу використання, змісту засобів, їх правової характеристики, початку профілактичної діяльності. Найбільш перспективною дослідники вважають класифікацію з початку профілактичної діяльності та пов'язані з цим завдання, що вирішуються в послідовності їх виконання, характеризуючи всю систему запобігання через взаємопов'язані й взаємопідпорядковані ланки. Це дає можливість правильно визначити ієрархію органів і використання ними профілактичних засобів [1, 256].

Віктимологічна профілактика є мікрорівневим видом запобігання злочинів, що розглядається аналогічно системі традиційної профілактики злочинів, яка має специфічні цілі, завдання, суб'єкти й об'єкти, види, форми й засоби впливу, а також принципи діяльності. Входячи до системи запобіжної діяльності, віктимологічна профілактика має свої відмінності, але й власний об'єкт профілактичного впливу, а також систему спеціальних суб'єктів, діяльність яких доповнюється завданнями та функціями віктимологічного характеру. Здійснення таких заходів у системі запобігання злочинів є найбільш перспективним видом діяльності внаслідок наступних обставин, один з найважливіших напрямків боротьби зі злочинністю як на ранньому етапі запобіжної діяльності, задовго до можливого вчинення злочинів, так і на безпосередньому етапі, тобто припинення та недопущення. Віктимологічна профілактика не потребує додаткових матеріальних витрат, оскільки в структурі діяльності системи суб'єктів запобігання є такі, що здатні ефективно здійснювати цю діяльність. Зміст конкретних заходів віктимологічної профілактики, незважаючи на специфічність, складається з традиційних видів впливу: загального, спеціального та індивідуального запобігання, спрямованих на застосування нових форм і методів впливу на злочинність. Такий вид специфічної діяльності, націлений на здійснення зазначених заходів, спрямованих

на зниження в населення й окремих громадян ризику стати жертвами злочинних посягань, включає: 1) виявлення, усунення або нейтралізацію факторів, обставин, ситуацій, що формують віктимну поведінку окремих осіб і зумовлюють вчинення злочинів; 2) виявлення "груп ризику" та конкретних осіб з підвищеною віктимністю з метою відновлення або активізації їх захисних якостей; 3) розробка й удосконалення охоронно-захисних можливостей потенціальних жертв злочинів.

Отже, будучи одним з напрямків запобіжної діяльності, віктимологічна профілактика виступає методологічною основою особливого підвиду безпеки - віктимологічної, зміст якої забезпечує стан захищеності громадян від реалізації притаманних їм властивостей і якостей, завдяки яким створюються можливості виявлення, встановлення або усунення факторів і ситуацій, що сприяють вчиненню злочинів стосовно конкретних осіб, виявлення груп ризику або конкретних осіб з підвищеним ступенем віктимності, можливість впливати на них з метою відновлення або активізації їх захисних властивостей, а також розроблення або удосконалення спеціальних засобів захисту громадян від злочинів та їх подальшої віктимізації [1, 327; 2, 12].

Стратегія й тактика заходів, що передбачені віктимологічною профілактикою, у межах забезпечення віктимологічної безпеки якісно відрізняється від загальноприйнятої, яка головну увагу приділяє злочинцю, є системою науково обґрунтованих методів і засобів, спрямованих на захист потенційних потерпілих і реальних жертв злочинів, компенсацію завданої шкоди та інші питання, що передбачають заходи віктимологічної профілактики. Тим самим необхідно зазначити, що різниця, яка існує, у профілактичній діяльності проявляється в більш вузькому впливі на проблеми, об'єкти, щодо яких спрямовані зусилля суб'єктів по забезпеченню безпеки громадян. Саме це дозволяє сконцентрувати зусилля суб'єктів на конкретному потенційному потерпілому, розробити специфічні методи й способи впливу, більш ефективно проводити профілактичну діяльність з категорією громадян, яким притаманна підвищена віктимність.

На нашу думку, модель запобігання злочинам, спрямовану на осіб з вираженими кримінальними нахилами, необхідно також розглядати й у віктимологічному аспекті, як і модель віктимологічної профілактики (щодо жертви злочину), для здійснення впливу на весь детермінаційний комплекс, що впливає на виникнення злочинності. Реалізація пропозицій, спрямованих на удосконалення правового й організаційного забезпечення віктимологічної профілактики, дає можливість її здійснення в суворій відповідності з принципами законності, комплексності та соціальної справедливості. Отже, врегульована законом, що має високий рівень організації, віктимологічна профілактика може стати ефективним засобом у системі заходів боротьби зі злочинністю. При цьому розширення можливостей правоохоронних органів у сфері здійснення профілактичної діяльності буде сприяти формуванню специфічної системи забезпечення безпеки громадян - віктимологічної безпеки.

Віктимологічний напрямок запобіжного впливу на злочинність є найбільш гуманним і перспективним,

оскільки не потребує серйозних матеріальних витрат і, базуючись на притаманному всім людям прагненні до самозахисту, володіє ніби внутрішнім джерелом розвитку. Цей напрямок знайшов підтримку суспільства [3, 184]. Розвиток віктимологічних досліджень сприяв не тільки стихійному створенню асоціацій потерпілих, а й формуванню нормативно-правової бази по захисту потерпілих від злочинів.

Загально соціальний рівень віктимологічної профілактики включає в себе діяльність держави, суспільства, їх інститутів, спрямовану на вирішення протиріч у галузі економіки, соціального життя, морально-духовній сфері. Такі заходи повинні здійснюватися різними органами державної влади й управління, громадськими формуваннями, для яких запобіжні функції не є головними або професійними. Запобіжний ефект досягається внаслідок успішного проведення соціально-економічної політики загалом. При цьому необхідно зазначити, що яка політика держави, такий і рівень загальносоціального запобігання злочинності в суспільстві.

В основі державної політики в цій сфері запобігання повинні бути реалізовані позитивні тенденції, що існують у суспільстві - демократії, гуманізму, соціальної справедливості, підвищення ролі та цінності людини, її життя й здоров'я, посилення охорони прав і законних інтересів громадян. Тільки на цьому підґрунті можуть бути сформовані напрями державної політики у сфері запобігання злочинам, що посягають на власність, оскільки вони несуть позитивний потенціал у боротьбі зі злочинністю. У цьому напрямі нагальною актуальною проблемою української кримінологічної науки в сучасний період є ініціювання й розроблення кримінологічної складової, яка включала б заходи віктимологічної профілактики Державної політики у сфері запобігання та протидії злочинності.

Сьогодні діє Концепція державної політики у сфері профілактики правопорушень на період до 2015 р., що визначає основні напрями діяльності державних органів з профілактики правопорушень [4]. Реалізація Концепції сприятиме: зменшенню кількості вчинюваних правопорушень, забезпеченню захисту громадян від протиправних посягань, покращенню міжнародного іміджу України, підвищенню рівня її інвестиційної привабливості, а також довіри населення до правоохоронних органів; підвищенню ефективності заходів, що здійснюються правоохоронними органами для забезпечення правопорядку, створенню науково обґрунтованої системи проведення їх ефективності.

Література

1. Кісілюк Е.М. Кримінальне законодавство в період українського державотворення (1917-1921 рр.) [Текст]: авторефер. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.08 "Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право" / Е.М. Кісілюк. - К., 2003. - 19 с.
2. Ховрашова В.В. Как не стать жертвой преступления, мошенничества и обмана [Текст] / В.В. Ховрашова.

- СПб: Текарт, 1995. - 254 с.

3. Варчук Т.В. Виктимология [Текст]: учеб. пособ. для студ. вузов, обуч. по спец. "Юриспруденция" / Т.В. Варчук, К.В. Вишневикий; [под ред. С.Я. Лебедева]. - М.: ЮНИТИ-ДАНА: Закон и право, 2008. - 191 с.

4. Кабінет Міністрів України. Розпорядження від 30 листопада 2011 р. № 1209-р Київ "Про схвалення Концепції реалізації державної політики у сфері профілактики правопорушень на період до 2015 р."

5. Декларація основних принципів правосуддя для жертв злочинів та зловживання владою [Електронний ресурс]: резолюція Генеральної Асамблеї від 29.11.1985 р. № 40/34. - Електрон. дан. (1 файл). - Режим доступу: <http://portal.rada.gov.ua/rada/control/uk/index>. - Назва з екрану.

6. Конституція України [Електронний ресурс]: закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР із змін., внес. згідно із Законами України та Рішеннями Конституційного Суду: за станом на 04.02.2011 р. № 2952-17. - Електрон. дан. (1 файл). - Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>. - Назва з екрану.

7. Про міліцію [Електронний ресурс]: закон України від 20.12.1990 р. № 565-XII із змін., внес. згідно із Законами України та Рішеннями Конституційного Суду: за станом на 17.01.2012 р. № 4025-17. - Електрон. дан. (1 файл). - Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>. - Назва з екрану.

8. Про прокуратуру [Електронний ресурс]: закон України від 05.11.1991 р. № 1789-XII із змін., внес. згідно із Законами України та Рішеннями Конституційного Суду: за станом на 01.10.2011 р. № 3668-17. - Електрон. дан. (1 файл). - Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>. - Назва з екрану.

9. Про участь громадян в охороні громадського порядку і державного кордону [Електронний ресурс]: закон України від 22.06.2000 № 1835-III із змін., внес. згідно із Законами України: за станом на 01.08.2003 р. № 662-15. - Електрон. дан. (1 файл). - Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>. - Назва з екрану.

10. Про практику застосування судами законодавства, яким передбачені права потерпілих від злочинів [Електронний ресурс]: постанова Пленуму Верховного Суду України від 02.07.2004 р. № 13. - Електрон. дан. (1 файл). - Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>. - Назва з екрану.

11. Про вдосконалення реагування на повідомлення про злочини, інші правопорушення і події та забезпечення оперативного інформування в органах і підрозділах внутрішніх справ України [Електронний ресурс]: наказ МВС України від 04.10.2003 р. № 1155 із змін., внес. згідно із Наказами МВС України: за станом на 19.08.2011 р. № z0924-11. - Електрон. дан. (1 файл). - Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>. - Назва з екрану.

*Афанасенко С.І.
Старший викладач кафедри
державно-правових дисциплін
Надійшла до редакції: 13.11.2013*